

Олена Кучерява

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З МАТЕМАТИКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Позааудиторна робота в педагогічному університеті – це складний і багатогранний процес, який базується на ретельному плануванні та організації діяльності як студента, так і викладача. Для студента позааудиторна робота безпосередньо пов'язана з його бажанням брати в ній активну участь і вимогами навчального закладу. Робота викладача полягає в зацікавленні студентів таким видом діяльності, раціональній її організації стосовно часу і місця проведення, постійному стимулюванню та підтриманню мотивації тощо. Розглянемо детальніше окремі психолого-педагогічні феномени, які лежать в основі планування та організації позааудиторної роботи в педагогічному університеті, а саме:

1. Вікові особливості студентського віку.
2. Адаптація першокурсників до навчання у вищій школі.
3. Готовність студентів до педагогічної діяльності.

Вікові особливості студентського віку. Студентство визначають як своєрідну групу, метою діяльності якої є засвоєння за спеціально організованою програмою соціально-професійних ролей, підготовка до виконання важливих соціальних функцій: професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних тощо. Студентський вік припадає переважно на період пізньої юності або ранньої дорослості. Студент вищого навчального закладу – це молода людина, яка характеризується професійною спрямованістю, готується до висококваліфікованого виконання функцій фахівця в певній професійній галузі.

Юність, як стверджує Б.Г. Ананьєв, є сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини, найсприятливішим для завершення формування особистості та утвердження її психофізичних сил. В юнацькому віці проявляється найвища швидкість оперативної пам'яті й переключення уваги, здатність до розв'язання вербально-логічних задач тощо. Це «золота пора» людини щодо високого розвитку комплексу функціональних рівнів, досягнення найвищих результатів, які ґрунтуються на всіх попередніх процесах її біологічного, психологічного та соціального розвитку [1, 6].

Варто відзначити, що особистість студента розвивається і змінюється впродовж навчання. Вже у першокурсників, які нещодавно були випускниками шкіл, є нові риси: підвищене почуття власної гідності: «Я – студент, а не школяр»; первинні інтереси до різних галузей знань; відносно більша особиста свобода і незалежність від батьків. Студенти першого курсу більш охоче, ніж студенти інших курсів, беруть участь в різнобічній

громадській діяльності. Вони більше піддаються впливу викладачів і громадських організацій, їм легше доручити будь-яку справу, з них легше вимагати. І це потрібно враховувати під час організації позааудиторної роботи з математики. Першокурсники залюбки входять до існуючої команди КВК, беруть участь у математичних конкурсах та вікторинах, відповідально ставляться до випуску тематичних стіннівок, відвідують зустрічі з провідними науковцями. Вони не вміють контролювати свій час, а тому в них не вистачає часу на науково-дослідну роботу, участь у наукових гуртках і конференціях. Все це слід враховувати під час планування і організації позааудиторної роботи з першокурсниками: проводити роз'яснювальну роботу, організовувати екскурсії в бібліотеку, використовувати допомогу старшокурсників тощо.

На другому та старших курсах студенти вже майже адаптувалися до нових обставин вищої школи. Вони стають більш практичними в розподілі часу і стипендії, відчувають більшу самостійність і, водночас, відповідальність. Створюються умови, за яких студентів уже бажано активніше залучати до роботи в наукових гуртках, участі в семінарах і конференціях, написання науково-дослідної роботи тощо. Основні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця бажано використовувати, починаючи з третього курсу. Позааудиторна робота, що стосується методики навчання математики, повністю відображає майбутню професію студентів. Вона дуже різнопланова за формою і за змістом. Це і складання календарних та тематичних планів, і підготовка математичних вечорів і олімпіад, розв'язування задач, розробка комп'ютерних презентацій до уроків тощо. Серед тенденцій становлення особистості студента як майбутнього фахівця, виділяють такі:

- протягом навчання відбуваються суттєві зміни в структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення;
- соціалізація особистості майбутнього фахівця є багатоаспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища; особливості довузівського освітньо-виховного й професійного простору; організація навчального процесу у вищому навчальному закладі;
- показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, цілісність і стійкість його «Я», психологічна готовність випускника до реалізації професійних функцій [2, 201].

Повністю до позааудиторної роботи, спрямованої на майбутню професійну діяльність, можна віднести педагогічну практику. Протягом певного часу на четвертому і п'ятому курсах студенти мають можливість відчути себе справжніми вчителями: проводити уроки, перевіряти зошити, складати завдання для контрольних робіт, організовувати тижні математики тощо.

Дослідження психологів доводять, що без позитивної мотивації неможливо досягти результатів у розвитку особистості. Під час навчання у вищій школі для студентів важливими є такі позитивні мотиви пізнавальної діяльності: почуття обов'язку, усвідомлення значущості оволодіння професією, інтерес до навчання і окремих наук, відчуття задоволення від пізнання нового матеріалу, вирішення складних завдань. На мотивацію також впливає зміст занять, методика викладання, особистість викладача, стосунки в студентському колективі, змагання, досягнуті результати.

Адаптація першокурсників до навчання у вищій школі. У психології адаптація до навчання у вищій школі розглядається як процес та результат пристосування людини до ситуації, що змінилася, в ході якої вона використовує механізм поведінки, які придбала на попередніх етапах свого розвитку та соціалізації, або відкриває нові засоби вирішення задач. У процесі адаптації людина, орієнтуючись в нових для неї умовах, пізнає й оцінює діяльність та свої можливості щодо її виконання, а також коригує відповідно до цього свою поведінку.

С. Самигін зазначає, що адаптація студентів до навчального процесу закінчується в кінці 2-го на початок 3-го навчального семестру. Науковець розрізняє такі три форми адаптації студентів-першокурсників до умов вищого освітнього закладу:

1. Формальна адаптація – стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вимог і своїх зобов'язань;

2. Суспільна адаптація – це процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих груп зі студентським оточенням в цілому;

3. Дидактична адаптація – стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі [4, 128].

Адаптацію до умов навчання у вищому закладі освіти проходять, у тій чи іншій формі, всі першокурсники. Проте цей процес не відбувається автоматично. Процес навчання є підпорядкованим багатьом факторам, і не всі вони сприяють успішній адаптації. Тобто можна вести мову про успішну і неуспішну адаптацію. Неуспішна адаптація дозволяє студенту адекватно орієнтуватися в ситуації, але не надає можливості більш-менш вираженої самореалізації у рамках освітнього закладу. Успішна адаптація, навпаки, надає значні можливості реалізувати свій потенціал в умовах навчання у вищій школі і, крім того, отримати потенційні можливості для майбутньої соціальної реалізації.

Процес адаптації студентів до навчання у вищій школі залежить від:

- створення умов для успішної адаптації діяльності кожної особистості;
- вплив на формування у студентів індивідуального адаптивного механізму;

- створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку людини як суб'єкта діяльності (адаптаційної у тому числі).

Існує взаємозв'язок між типовими труднощами адаптації першокурсників та факторами, які їх зумовлюють:

- регламентована зовні пізнавальна навчальна діяльність в школі замінюється на аритмічну, яка вимагає високого рівня внутрішньої організації;
- відсутні або недостатньо розвинені навички самостійної роботи; нерозвинені вольові якості студентів, що як правило, поєднуються із залежністю від близької мотивації;
- першокурсники недостатньо самоорганізовані і самодисципліновані.

За таких умов необхідно: організувати допомогу студентам I курсу з перших днів навчання; об'єднати зусилля всіх структур вищої школи у забезпеченні адаптаційної діяльності першокурсників. З цією метою, починаючи з перших днів навчання у вузі, необхідно проводити такі позааудиторні заходи:

- години-зустрічі, на яких студентів ознайомлять із системою навчання в університеті, з особливостями, напрямками даної спеціальності; системою спеціальних дисциплін, обсягом самостійної, індивідуальної роботи; періодичними фаховими виданнями, методичними посібниками;
- систематичні групові або індивідуальні консультації, під час яких має відбуватись формування установки на активну самостійну навчальну діяльність;
- семінари проведені провідними викладачами-науковцями по оволодінню прийомами наукової організації праці, навичками науково-дослідної роботи.

Готовність студентів до педагогічної діяльності. Позааудиторна робота виступає додатковим джерелом часу, яке дозволяє більш цілеспрямовано та результативно вирішувати задачі професійного формування студентів в умовах педагогічного вузу. Під час навчання в педагогічному університеті студентів слід забезпечити не лише фундаментальними знаннями, а й задовольнити їх потреби стосовно підготовки до майбутньої професійної діяльності – вчителя математики. В контексті нашого дослідження заслуговує на увагу коротка характеристика потреб, що стосуються розвитку педагогічної техніки; педагогічних здібностей; організаторських здібностей.

Педагогічна техніка. Часто професійно грамотно підготовлений урок, бесіда, вечір не дають потрібного ефекту саме через невміння опанувати своїми емоційними можливостями, керувати настроєм, духовним станом, мобілізувати волю, творчі сили. В процесі позааудиторної роботи можливі такі ситуації, в яких студенти набували вміння грати, володіти собою, своєю дикцією, поставою, манерами. І саме позааудиторна робота мі-

стить великі можливості в порівнянні з навчальним процесом в плані відпрацювання елементів педагогічної техніки.

Педагогічні здібності. Педагогічні здібності – сукупність якостей особистості, які відповідають вимогам навчально-виховного процесу і забезпечує його високі результати. Педагогічні здібності розвиваються в першу чергу при активній діяльності. Саме при високій активності кожного учасника позааудиторних заходів можна добитися результативності процесу розвитку у майбутніх вчителів здібності до педагогічної діяльності.

Організаторські здібності. Важливим показником готовності студентів до професійної діяльності являється визначений рівень розвитку у них організаторських здібностей. Вчителю важливо володіти вмінням залучати учнів у різноманітні види діяльності. При цьому необхідно допомогти кожному визначити свою роль у відповідності з його можливостями, здібностями, для того, щоб захопити учнів, викликати бажання докласти до загальної справи своїх зусиль. Успішне виконання цих функцій передбачає розвиток у студентів здатність викликати ініціативу вихованців, їх інтерес, кмітливість, стимулювати та заохочувати самостійність, творчість, винахідливість. Але спочатку майбутній вчитель повинен розвинути ці якості в себе. Позааудиторна робота допомагає у формуванні цих якостей у майбутніх вчителів. При плануванні та проведенні позааудиторних заходів зі студентами різних курсів варто потурбуватись про забезпечення умов прояву винахідливості, ініціативи, кмітливості, самостійного пошуку цікавих справ та способів їх виконання.

Особливість позааудиторної роботи полягає в тому, що вона покликана поєднати різносторонню діяльність студентів з їх професійним становленням, розвинути в них професійно значущі властивості та якості особистості. Для цього слід з'ясувати та враховувати:

- формування уявлень студентів про сутність та специфіку учительської праці;
- поглиблення і розширення їх професійного педагогічного світогляду;
- удосконалення педагогічних умінь і навичок,
- шліфування прийомів педагогічної техніки;
- формування професійно-педагогічного мислення й установка на творче оволодіння професією вчителя;
- пробудження потреби в професійному самовихованні і самоосвіті;
- удосконалення професійно значущих властивостей і якостей, що забезпечують успіх у педагогічній діяльності [3, 167].

Отже, система позааудиторної роботи – це цілісний процес, під час якого удосконалюються усі учасники цієї діяльності, як викладачі, так і студенти. Тобто відбувається вдосконалення та набуття досвіду у викладачів з першого року їх роботи, і студентів з першого курсу навчання. Викладач, як особистість і як виконавець педагогічної діяльності, активно

впливає на позааудиторну роботу студентів. Його робота полягає в процесі організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на засвоєння ними предметного досвіду як основи і умови розвитку, так і процесі організації власної діяльності. Діяльність педагога представляє собою неперервний процес вирішення величезної кількості задач різних типів, класів, рівнів. Результатом викладацької діяльності є розвиток студента, його особистісне, інтелектуальне удосконалення, становлення його як особистості, як суб'єкта навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л., 1974. – 328 с.
2. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посібник. – К.: НПУ, 2003. – 267 с.
3. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
4. Педагогика и психология высшей школы. Учебное пособие для вузов / Отв. ред. С.И. Самыгин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 544 с.
5. Цимбалюк І.М. Психологія: Навчальний посібник. – 2-ге видання: виправлене і доповнене. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 576 с.